

ODAM SAVDOSIGA QARSHI KURASHISHDA XALQARO HAMKORLIK VA YOSHLARNING HUQUQIY ONGI

Mirzanazarov Elbek Avazbek o'g'li

Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti

Xalqaro huquq magistranti.

ORCID: 0009-0004-7623-0598 +99893-566-52-29

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20455967>

Annotatsiya. Odam savdosi zamonaviy dunyoda insonning asosiy huquqlari jiddiy poymol etilishining eng og'ir ko'rinishlaridan biri bo'lib qolmoqda va u barcha mintaqalardagi millionlab insonlarga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda. Mazkur maqolada odam savdosi tushunchasi va uning zamonaviy ko'rinishlari tadqiq etiladi, ushbu hodisaga qarshi kurashishga qaratilgan asosiy xalqaro-huquqiy hujjatlar tahlil qilinadi hamda bu sohadagi xalqaro hamkorlik mexanizmlari baholanadi. Profilaktika strategiyasi sifatida yoshlar o'rtasida huquqiy ta'lim va huquqiy ongni yuksaltirish masalalariga alohida e'tibor qaratilgan. Odam savdosiga qarshi qonunchilikni amaliyotga tatbiq etish borasidagi O'zbekiston tajribasi mintaqaviy amaliy tadqiqot (case study) sifatida ko'rib chiqiladi. Maqola yakunida tizimli muammolar aniqlangan bo'lib, ko'p tomonlama hamkorlikni mustahkamlash hamda yoshlarga yo'naltirilgan huquqiy savodxonlik dasturlariga asoslangan yechimlar taklif etiladi.

Kalit so'zlar: Odam savdosi, xalqaro hamkorlik, huquqiy ong, Palermo protokoli, exploitatsiya, O'zbekiston tajribasi, profilaktika, transmilliy jinoyatchilik.

МЕЖДУНАРОДНОЕ СОТРУДНИЧЕСТВО И ПРАВОСОЗНАНИЕ МОЛОДЕЖИ В БОРЬБЕ С ТОРГОВЛЕЙ ЛЮДЬМИ

Аннотация. Торговля людьми остается одной из самых тяжелых форм серьезного нарушения основных прав человека в современном мире, затрагивая миллионы людей во всех регионах. В данной статье исследуется понятие торговли людьми и её современные проявления, анализируются основные международно-правовые акты, направленные на борьбу с этим явлением, а также оцениваются механизмы международного сотрудничества в этой сфере. Особое внимание уделяется вопросам правового образования и повышения правосознания среди молодежи как стратегии профилактики.

Опыт Узбекистана по внедрению законодательства против торговли людьми рассматривается в качестве регионального практического исследования (case study). В завершении статьи выявлены системные проблемы и предложены решения, основанные на укреплении многостороннего сотрудничества и программах правовой грамотности, ориентированных на молодежь.

Ключевые слова: торговля людьми, международное сотрудничество, правосознание, Палермский протокол, эксплуатация, опыт Узбекистана, профилактика, транснациональная преступность.

INTERNATIONAL COOPERATION AND LEGAL AWARENESS OF YOUTH IN THE FIGHT AGAINST HUMAN TRAFFICKING

Abstract. Human trafficking remains one of the most severe forms of serious violations of fundamental human rights in the modern world, negatively affecting millions of people across all

regions. This article explores the concept of human trafficking and its modern manifestations, analyzes the main international legal instruments aimed at combating this phenomenon, and evaluates mechanisms for international cooperation in this field. Special attention is paid to the issues of legal education and raising legal awareness among youth as a prevention strategy. Uzbekistan's experience in implementing anti-trafficking legislation is examined as a regional case study. The article concludes by identifying systemic problems and proposing solutions based on strengthening multilateral cooperation and youth-oriented legal literacy programs.

Keywords: *Human trafficking, international cooperation, legal awareness, Palermo Protocol, exploitation, Uzbekistan's experience, prevention, transnational crime.*

Kirish. Odam savdosi — odamlarni ekspluatatsiya qilish maqsadida majburlash, aldash yoki vakolatlarni suiiste'mol qilish yo'li bilan yollash, tashish, o'tkazish, yashirish yoki qabul qilish — zamonaviy xalqaro huquqqa ko'ra eng og'ir jinoyatlardan biri hisoblanadi.¹ Birlashgan Millatlar Tashkilotining Giyohvand moddalar va jinoyatchilik bo'yicha boshqarmasi (UNODC) odam savdosiga nisbatan Palermo protokoliga muvofiq ta'rif beradi; unga ko'ra, mazkur jinoyat harakat, uslub va ekspluatatsiya maqsadi bilan tavsiflanadi.² Zamonaviy odam savdosi shunchaki o'tmishdagi adolatsizliklar sarqiti bo'lib qolmay, balki kambag'allik, mojarolar, kamsitish va majburiy ko'chishlar natijasida yuzaga kelgan zaifliklardan foydalanadigan, har yili milliardlab dollar daromad keltiradigan murakkab transmilliy jinoiy sohaga aylandi.³ Muammoning ko'lami hayratlanarli darajada keng. UNODCning Odam savdosi to'g'risidagi global hisobotiga (2022) ko'ra, har yili butun dunyo bo'ylab taxminan 50 000 nafar jabrlanuvchi aniqlanadi, biroq hisobotlarning yetarli emasligi sababli haqiqiy raqamlar bundan sezilarli darajada yuqori ekani taxmin qilinadi.⁴ Xalqaro migratsiya tashkiloti (IOM) hujjatlariga ko'ra, tizimli tengsizliklar tufayli ayollar va bolalar jabrlanuvchilarning nomutanosib ravishda katta qismini tashkil etadi.⁵

Ushbu ko'rsatkichlar ham xalqaro, ham milliy darajadagi muvofiqlashtirilgan huquqiy choralarning dolzarbligini ko'rsatmoqda. Odam savdosining murakkabligi ko'p qirrali choralarni talab etadi. Olimlar va amaliyotchilar qonun ustuvorligini ta'minlash va jinoiy javobgarlikka tortishdan tashqari, profilaktika strategiyalariga — birinchi navbatda, jamiyatda o'zgarishlar yasovchi asosiy qatlam bo'lgan yoshlar o'rtasida huquqiy ongni yuksaltirishga tobora ko'proq e'tibor qaratmoqdalar.⁶ Mazkur maqolada odam savdosiga qarshi kurashni tartibga soluvchi xalqaro-huquqiy tuzilma tahlil qilinadi, davlatlararo hamkorlik mexanizmlari o'rganiladi,

¹ United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC), *Global Report on Trafficking in Persons* (United Nations 2022).

² United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC), *Global Report on Trafficking in Persons* (United Nations 2022).

³ International Organization for Migration (IOM), *Counter Trafficking Data Report* (2021).

⁴ Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons, Especially Women and Children, supplementing the United Nations Convention against Transnational Organized Crime (adopted 15 November 2000, entered into force 25 December 2003) 2237 UNTS 319, art 3.

⁵ Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons, Especially Women and Children (adopted 15 November 2000, entered into force 25 December 2003) 2237 UNTS 319, art 3.

⁶ Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons, Especially Women and Children (adopted 15 November 2000, entered into force 25 December 2003) 2237 UNTS 319, art 3.

yoshlarning huquqiy savodxonligi muhimligi tadqiq etiladi va O'zbekiston tajribasi ko'rib chiqiladi, shuningdek, mavjud muammolar aniqlanib, amaliy yechimlar taklif etiladi.

Odam savdosi tushunchasi va uning zamonaviy ko'rinishlari. Odam savdosining xalqaro miqyosda tan olingan huquqiy ta'rifi 2000-yildagi Palermo protokolining 3-moddasiga asoslanadi. Mazkur hujjat odam savdosini uchta tarkibiy element orqali belgilaydi: harakat (odamlarni yollash, tashish, o'tkazish, yashirish yoki qabul qilish); usul (kuch ishlatish bilan tahdid qilish yoki kuch ishlatish, aldash, vakolatni suiiste'mol qilish yoki rozilikni olish uchun to'lovlarni amalga oshirish); va maqsad (ekspluatatsiya, shu jumladan jinsiy ekspluatatsiya, majburiy mehnat, qulchilik, qaramlik va inson a'zolarini olish).⁷ Muayyan usullarning qo'llanilishi jabrlanuvchining roziligini huquqiy jihatdan ahamiyatsiz qilib qo'yadi, bolalar bilan bog'liq holatlarda esa usul elementi talab etilmaydi.⁸ Zamonaviy odam savdosi uni aniqlash va jinoiy javobgarlikka tortishni qiyinlashtiruvchi turli va tobora rivojlanib borayotgan shakllarda namoyon bo'lmoqda. Jinsiy ekspluatatsiya eng ko'p aniqlanadigan shakl bo'lib qolsa-da, mehnat trafikingi — uy xizmati, qishloq xo'jaligi, qurilish va ishlab chiqarishdagi ekspluatatsiyani o'z ichiga olgan holda — muammoning kamroq ko'zga tashlanadigan, ammo xuddi shunday keng tarqalgan jihatini tashkil etadi. Inson a'zolari savdosi, jinoiy faoliyatga majburlash va majburiy tilanchilik maqsadidagi odam savdosi so'nggi yillarda hujjatlashtirilgan qo'shimcha ko'rinishlardir.⁹ Raqamli inqilob muammoga yangi murakkablik darajasini olib kirdi.

Jinoyatchilar jabrlanuvchilarni yollash, xizmatlarni reklama qilish va jinoiy daromadlarni legallashtirish uchun onlayn platformalar hamda ijtimoiy tarmoqlardan tobora ko'proq foydalanmoqda, bu esa an'anaviy tergov usullarini yetarsiz qilib qo'ymoqda.¹⁰ Qurolli mojarolar davom etayotgan va mojarodan keyingi hududlar, shuningdek, odam savdogarlari nisbatan jazosiz harakat qiladigan tartibga solinmagan migratsiya yo'laklari o'ta yuqori zaiflikni keltirib chiqaradi. Bunday rivojlanayotgan usullar tez o'zgarib borayotgan jinoiy muhitga javob bera oladigan moslashuvchan huquqiy bazani va transchegaraviy hamkorlik mexanizmlarini talab etadi.

Xalqaro huquqiy asoslar. Odam savdosini tartibga soluvchi zamonaviy xalqaro huquqiy baza bir qator majburiy konvensiyalar va yordamchi hujjatlar majmuasiga tayanadi. Asosiy hujjat 2000-yildagi Birlashgan Millatlar Tashkilotining Transmilliy uyushgan jinoyatchilikka qarshi konvensiyasi (UNTOC) bo'lib, u Odam savdosining oldini olish, unga chek qo'yish va buning uchun jazolash to'g'risidagi protokol — odatda Palermo protokoli deb yuritiladigan hujjat bilan to'ldirilgan.¹¹ Mazkur hujjatlar birgalikda ishtirokchi davlatlarga odam savdosini kriminallashtirish (jinoiy javobgarlikka tortish), jabrlanuvchilarni himoya qilish va ularga yordam

⁷ Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons, Especially Women and Children (adopted 15 November 2000, entered into force 25 December 2003) 2237 UNTS 319, art 3.

⁸ Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons, Especially Women and Children (adopted 15 November 2000, entered into force 25 December 2003) 2237 UNTS 319, art 3.

⁹ United Nations Convention Against Transnational Organized Crime (adopted 15 November 2000, entered into force 29 September 2003) 2225 UNTS 209.

¹⁰ Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons, Especially Women and Children (adopted 15 November 2000, entered into force 25 December 2003) 2237 UNTS 319.

¹¹ Universal Declaration of Human Rights (adopted 10 December 1948) UNGA Res 217 A(III).

berish hamda profilaktika va huquqni muhofaza qilish sohasida hamkorlik qilish majburiyatini yuklaydi.¹²

Inson huquqlariga oid avvalgi hujjatlar qo‘shimcha me‘yoriy asos bo‘lib xizmat qiladi.

Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi (1948) qulchilik va qul savdosining barcha shakllarini taqiqlaydi.¹³ Bola huquqlari to‘g‘risidagi konvensiya (1989) davlatlardan bolalar savdosi va trafikining oldini olish bo‘yicha choralar ko‘rishni talab qiladi,¹⁴ Xotin-qizlarni kamsitishning barcha shakllariga barham berish to‘g‘risidagi konvensiya (CEDAW, 1979) esa davlatlarni ayollar savdosi va fohishalikdan foydalanishga chek qo‘yishga chaqiradi.¹⁵ Xalqaro mehnat tashkiloti (XMT) ushbu normalarni majburiy mehnat va bolalarga nisbatan ekspluatatsiya amaliyotlariga oid 29-sonli «Majburiy mehnat to‘g‘risida»gi (1930) va 182-sonli «Bolalar mehnatining eng yomon shakllari to‘g‘risida»gi (1999) konvensiyalar orqali mustahkamlaydi.¹⁶

Davlatlarga ushbu xalqaro majburiyatlarni milliy qonunchilikka tatbiq etishda ko‘maklashish maqsadida, UNODC tomonidan Odam savdosiga qarshi kurashish bo‘yicha Namunaviy qonun (2009) ishlab chiqilgan bo‘lib, u turli huquqiy tizimlarga moslashtirilishi mumkin bo‘lgan qonunchilik andozasini taqdim etadi.¹⁷ Shunday keng ko‘lamli me‘yoriy tuzilmaga qaramay, ijro etishda, ayniqsa, institutsional salohiyati cheklangan, tizimli korrupsiya mavjud bo‘lgan yoki jabrlanuvchilarni aniqlash mexanizmlari yetarli bo‘lmagan davlatlarda hamon jiddiy kamchiliklar saqlanib qolmoqda.¹⁸

Xalqaro hamkorlikning roli va mexanizmlari. Odam savdosining tabiatan transmilliy xarakterga ega ekanligini hisobga olsak, xalqaro hamkorlikning mustahkam mexanizmlarisiz ichki huquqiy choralar yetarli bo‘lmaydi. Palermo protokoli huquqni muhofaza qilish, o‘zaro huquqiy yordam ko‘rsatish, axborot almashish va jabrlanuvchilarni vataniga qaytarish (repatriatsiya) sohalarida hamkorlik qilishni aniq belgilab beradi.¹⁹ Ushbu majburiyatlar Yevropada xavfsizlik va hamkorlik tashkiloti (YXHT) kabi tashkilotlar tomonidan ishlab chiqilgan, profilaktika, jinoiy ta‘qib va jabrlanuvchilarni himoya qilishni qamrab oluvchi odam savdosiga qarshi kurashish bo‘yicha keng qamrovli ko‘rsatmalar bilan to‘ldiriladi.²⁰ Amaliy hamkorlik bir necha kanallar orqali amalga oshiriladi. Interpol odam savdosi holatlari bo‘yicha xalqaro politsiya hamkorligini muvofiqlashtiradi, bu esa chegaralar osha faoliyat yurituvchi jinoiy tarmoqlarni aniqlash imkonini beradi. UNODC milliy organlarga texnik yordam ko‘rsatadi, ularning salohiyatini oshiradi va xodimlarni o‘qitadi.²¹ Xalqaro migratsiya tashkiloti (IOM) jabrlanuvchilarga yordam berish va ularni rehabilitatsiya qilishda muhim rol o‘ynaydi; u 100 dan ortiq mamlakatda odam savdosiga

¹² Convention on the Rights of the Child (adopted 20 November 1989, entered into force 2 September 1990) 1577 UNTS 3.

¹³ Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women (adopted 18 December 1979, entered into force 3 September 1981) 1249 UNTS 13.

¹⁴ ILO Forced Labour Convention No 29 (adopted 28 June 1930).

¹⁵ ILO Worst Forms of Child Labour Convention No 182 (adopted 17 June 1999).

¹⁶ UNODC, *Model Law against Trafficking in Persons* (2009).

¹⁷ Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons, Especially Women and Children (adopted 15 November 2000, entered into force 25 December 2003) 2237 UNTS 319.

¹⁸ OSCE, *Combating Trafficking in Human Beings* (2021).

¹⁹ UNODC, *Model Law against Trafficking in Persons* (2009).

²⁰ International Organization for Migration (IOM), *Counter Trafficking Data Report* (2021).

²¹ International Organization for Migration (IOM), *Global Migration Report* (2022).

qarshi dasturlarni amalga oshiradi hamda siyosat va huquqni muhofaza qilish uchun asos bo'ladigan ma'lumotlar bazasini yuritadi.²²

Razvedka ma'lumotlarini almashish va qo'shma tergovlar hamkorlikning ayniqsa samarali usullari hisoblanadi. Ikki tomonlama va ko'p tomonlama kelishuvlar huquqni muhofaza qilish organlariga odam savdosi tarmoqlariga qarshi muvofiqlashtirilgan operatsiyalarni o'tkazish, jinoiy guruhlarini tugatish va jinoiy javobgarlikni ta'minlash imkonini beradi.²³ Shunga qaramay, davlatlar o'rtasidagi huquqiy ta'riflar, dalillarga qo'yiladigan talablar va institutsional ustuvorliklardagi farqlar ko'pincha bunday mexanizmlarning uzluksiz ishlashiga to'sqinlik qiladi. AQSH Davlat departamentining butun dunyo bo'ylab hukumatlarning odam savdosiga qarshi sa'y-harakatlarini baholaydigan yillik "Odam savdosi to'g'risidagi hisoboti" (TIP Report) muntazam ravishda ushbu muvofiqlashtirish muammolariga e'tibor qaratib keladi hamda ma'lumotlar to'plashni standartlashtirish va huquqiy ta'riflarni uyg'unlashtirishga chaqiradi.²⁴

Moliyaviy mexanizmlar xalqaro hamkorlikning yana bir yo'nalishini tashkil etadi. Xalqaro aktivlarni qaytarish tizimlari orqali amalga oshiriladigan odam savdosidan olingan daromadlarni muzlatish va musodara qilish jinoiy tuzilmalar faoliyatini to'xtatish va kelgusida bunday jinoyatlar sodir etilishining oldini olish uchun muhim vositadir.²⁵

Fuqarolik jamiyati institutlari va nodavlat tashkilotlar ham hukumat tuzilmalarining o'zi yetarli darajada ta'minlay olmaydigan jabrlanuvchilarni aniqlash, qo'llab-quvvatlash va manfaatlarini himoya qilish kabi muhim vazifalarni bajarib, ajralmas to'ldiruvchi rol o'ynaydi.²⁶

Yoshlarning huquqiy ongini yuksaltirishning ahamiyati. Profilaktika odam savdosiga qarshi kurashish kun tartibining o'ta muhim yo'nalishi hisoblanadi va yoshlarning huquqiy savodxonligi bu boradagi eng kuchli vositalardan biridir. Yoshlar — ayniqsa o'smirlar hamda ta'lim muassasalarini tamomlab, mehnat bozoriga kirib kelayotgan qatlam — jinoyatchilar tomonidan eng ko'p nishonga olinadigan demografik guruhlar sirasiga kiradi. Odam savdogarlari yoshlarning o'z huquqlarini bilmasligidan, yollash chog'idagi aldov usullaridan yetarli darajada xabardor emasligidan va ekspluatatsiya nima ekanligini to'liq tushunmasligidan foydalanadilar.²⁷

Keng qamrovli huquqiy ta'lim yoshlarni odam savdosi belgilarini aniqlash, ichki va xalqaro huquq doirasidagi o'z huquqlarini anglash hamda zarur yordam olish imkoniyatlari haqidagi bilimlar bilan qurollantiradi. Maktab ta'lim dasturlari, jamoat darajasidagi axborot kampaniyalari va "tengdosh-tengdoshga" tamoyili asosidagi tashabbuslar yoshlar o'rtasida zaiflik holatlarini kamaytirishda o'z samaradorligini ko'rsatdi.²⁸ YXHT tizimli profilaktika chorasi sifatida odam savdosiga qarshi kurash bo'yicha ta'limni milliy maktab o'quv dasturlariga integratsiya qilishni tavsiya etgan.²⁹

²² US Department of State, *Trafficking in Persons Report* (2023).

²³ OSCE, *Combating Trafficking in Human Beings* (2021).

²⁴ Law of the Republic of Uzbekistan on Combating Human Trafficking (2008).

²⁵ Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons, Especially Women and Children (adopted 15 November 2000, entered into force 25 December 2003) 2237 UNTS 319.

²⁶ Constitution of the Republic of Uzbekistan (2023).

²⁷ Criminal Code of the Republic of Uzbekistan.

²⁸ Convention on the Rights of the Child (adopted 20 November 1989, entered into force 2 September 1990) 1577 UNTS 3.

²⁹ ILO Forced Labour Convention No 29 (adopted 28 June 1930).

O'z-o'zini himoya qilishdan tashqari, huquqiy jihatdan bilimli yoshlar jamiyatdagi keng ko'lamli o'zgarishlarning harakatlantiruvchi kuchi bo'lib xizmat qiladi. Odam savdosining g'ayriqonuniy va zararli ekanligini tushunadigan yoshlar shubhali harakatlar haqida xabar berishga, jabrlanuvchilarni qo'llab-quvvatlashga va tegishli muassasalarning mas'uliyatini talab qilishga ko'proq tayyor bo'ladilar.³⁰ Odam savdosiga qarshi kurashish sa'y-harakatlarining ushbu avlodlararo yo'nalishi — ya'ni huquqiy savodxon, o'z huquqlarini anglaydigan yosh fuqarolar korpusini shakllantirish — huquqni muhofaza qilish va jinoiy ta'qib qilish strategiyalarini to'ldiruvchi uzoq muddatli profilaktikaga qilingan sarmoyadir.

O'zbekiston tajribasi. O'zbekiston odam savdosiga qarshi kurashish bo'yicha qonunchilikni takomillashtirish va institutsional salohiyatni oshirishda o'ziga xos mintaqaviy amaliy tadqiqot (case study) vazifasini o'taydi. Respublika 2008-yilda "Odam savdosiga qarshi kurashish to'g'risida"gi Qonunni qabul qilib, odam savdosini kriminallashtiruvchi, jabrlanuvchilarni himoya qilish va qo'llab-quvvatlashni ko'zda tutuvchi hamda idoralararo muvofiqlashtirishning institutsional mexanizmlarini yaratuvchi maxsus huquqiy bazani shakllantirdi.³¹ Mazkur qonunchilik Palermo protokoliga muvofiq ishlab chiqilgan bo'lib, mamlakatning odam savdosiga qarshi kurashish bo'yicha xalqaro normalarga sodiqligini aks ettiradi.³² O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi (2023-yilgi tahrirda) asosiy huquqlarni, jumladan, majburiy mehnat va ekspluatatsiyadan himoyalani kafolatlaydi, bu esa odam savdosiga qarshi choralar uchun konstitutsiyaviy asos bo'lib xizmat qiladi.³³ O'zbekiston Jinoyat kodeksi odam savdosi bilan bog'liq maxsus jinoyat tarkiblarini belgilaydi va jinoyatning og'irlik darajasiga mutanosib jazolarni nazarda tutadi.

Shuningdek, O'zbekiston odam savdosiga oid asosiy xalqaro inson huquqlari konvensiyalarini, jumladan, Bola huquqlari to'g'risidagi konvensiyani hamda XMTning "Majburiy mehnat to'g'risida"gi va "Bolalar mehnatining eng yomon shakllari to'g'risida"gi konvensiyalarini ratifikatsiya qilgan.³⁴

Institutsional darajada O'zbekistonda davlat vazirliklari va idoralari o'rtasida odam savdosiga qarshi faoliyatni muvofiqlashtirish uchun Odam savdosiga qarshi kurashish va munosib mehnat masalalari bo'yicha milliy komissiya (sobiq idoralararo komissiya) tashkil etilgan.

Yoshlarga yo'naltirilgan ta'lim tashabbuslari, jumladan, maktab va universitetlardagi tushuntirish ishlari odam savdosiga qarshi kurash milliy strategiyasiga integratsiya qilingan.

Xalqaro hamkorlar, jumladan, XMT va YXHT O'zbekiston davlat organlariga texnik yordam ko'rsatib, treninglar o'tkazmoqda, bu esa kadrlar salohiyatini oshirishga xizmat qilmoqda.³⁵ Ushbu yutuqlarga qaramay, muayyan muammolar saqlanib qolmoqda.

³⁰ ILO Worst Forms of Child Labour Convention No 182 (adopted 17 June 1999).

³¹ International Organization for Migration (IOM), *Global Migration Report* (2022).

³² Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons, Especially Women and Children (adopted 15 November 2000, entered into force 25 December 2003) 2237 UNTS 319.

³³ Louise Shelley, *Human Trafficking: A Global Perspective* (Cambridge University Press 2010).

³⁴ Elaine Pearson, *Trafficking and Human Rights* (Routledge 2002).

³⁵ Sally Cameron and Edward Newman, *Human Trafficking: Interdisciplinary Perspectives* (UN University Press 2008).

O'zbekiston hamon odam savdosi bo'yicha (ayniqsa, xorijdagi mehnat muhojirlari bilan bog'liq mehnat trafikingsi bo'yicha) kelib chiqish, tranzit va kamroq darajada maqsadli mamlakat bo'lib qolmoqda.

Jabrlanuvchilarni samarali aniqlashni ta'minlash, ularga yetarli darajada yordam ko'rsatish va jinoyatchilar foydalanadigan ijtimoiy-iqtisodiy zaifliklarni bartaraf etish doimiy harakat va resurslarni talab etadi.³⁶

Mavjud muammolar va ehtimoli yechimlar. Bir qator tizimli muammolar xalqaro va milliy darajadagi odam savdosiga qarshi kurashish sa'y-harakatlarining samaradorligiga to'sqinlik qilishda davom etmoqda. Birinchidan, milliy huquqiy tizimlardagi ta'riflarning bir-biriga mos kelmasligi transmilliy hamkorlik va jinoiy ta'qibga xalaqit bermoqda. Odam savdosi kelib chiqish, tranzit va maqsadli mamlakatlarda turlicha talqin qilinganda, huquqiy yordam so'rovlari rad etilishi mumkin va jinoiy tarmoqlar ushbu yurisdiksiyaviy bo'shliqlardan foydalanadi.³⁷ Palermo protokoli standartlariga tayangan holda huquqiy ta'riflarni uyg'unlashtirish ko'p tomonlama samarali harakatlar uchun zaruriy shartdir. Ikkinchidan, institutsional korrupsiya — ayniqsa huquqni muhofaza qilish va chegara nazorati organlarida — odam savdosiga yo'l ochadi va aybdorlarni javobgarlikdan qalqon kabi himoya qiladi. Xalqaro korrupsiyaga qarshi kurash tizimlari hamda davlat amaldorlarining nazorati va hisobdorligi mexanizmlari odam savdosiga qarshi strategiyalarning uzviy qismi sifatida mustahkamlanishi lozim.³⁸

Uchinchidan, jabrlanuvchilarni aniqlash tizimi hamon o'ta yetersiz darajada qolmoqda.

Odam savdosi qurbonlari ko'pincha noto'g'ri ravishda noqonuniy migrantlar yoki jinoyatchilar sifatida tasniflanadi, natijada ular himoya va yordam olish o'rniga hibsga olinadi yoki deportatsiya qilinadi. Birinchi navbatda aloqada bo'ladigan mutaxassislarini — jumladan, chegarachilar, politsiya, mehnat inspektorlari va sog'liqni saqlash xodimlarini — jabrlanuvchining ruhiy holatini (travmasini) hisobga olgan holda aniqlash bo'yicha o'qitish kechiktirib bo'lmaydigan vazifadir.³⁹ To'rtinchidan, odam savdosi orqali ko'rsatiladigan xizmatlarga (jinsiy, mehnat yoki boshqa shakldagi) bo'lgan doimiy talab ekspluatatsiya bozorini harakatlantirmoqda.

Ushbu talabga qarshi qaratilgan huquqiy va ijtimoiy choralar, jumladan, jinsiy xizmatlarni sotib olishni kriminallashtirish va keng jamoatchilik uchun targ'ibot-tashviqot ishlarini olib borish, taklifni cheklashga qaratilgan ijro strategiyalarini to'ldiradi.⁴⁰

Yoshlarning huquqiy ongi masalasida asosiy muammo nazariy ta'lim dasturlarini barqaror xulq-atvor o'zgarishiga aylantirishdan iborat. O'quv dasturlari hayotiy vaziyatlarga mos, pedagogik jihatdan mukammal va yetarli resurslar bilan ta'minlangan bo'lishi kerak.

Raqamli savodxonlik — yoshlarga onlayn yollash usullarini tanib olish imkonini beruvchi bilimlar — an'anaviy tushuntirish ishlari bilan birga integratsiya qilinishi lozim.⁴¹

³⁶ 'Combat Human Trafficking: International Standards and Practice of Uzbekistan' (2020) Democratic Reforms and Human Rights Journal.

³⁷ 'Operations Research and Analytics to Combat Human Trafficking' (2021) Manufacturing & Service Operations Management.

³⁸ 'A Non-Parametric Learning Approach to Identify Human Trafficking' (2016) KDD Conference Proceedings.

³⁹ 'Human Trafficking and Global Security' (2015) Journal of International Affairs.

⁴⁰ United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC), *Global Report on Trafficking in Persons* (United Nations 2022).

Hukumatlar, fuqarolik jamiyati, ta'lim muassasalari va xalqaro tashkilotlar o'rtasidagi hamkorlik samarali va keng ko'lamli huquqiy ongni yuksaltirish dasturlarini amalga oshirishda hal qiluvchi ahamiyatga ega.

Xulosa. Odam savdosi — bu ko'p qirrali jinoyat bo'lib, u mos ravishda ko'p qirrali choralarni talab etadi. Xalqaro hamjamiyat UNTOC va Palermo protokoli bilan mustahkamlangan hamda inson huquqlariga oid keng ko'lamli hujjatlar bilan quvvatlangan ulkan huquqiy bazani yaratdi. Ushbu baza davlatlarga odam savdosini kriminallashtirish, jabrlanuvchilarni himoya qilish va chegaralar osha hamkorlik qilish majburiyatini yuklaydi. Biroq, ushbu jinoyatning hamon keng ko'lamda saqlanib qolayotgani shuni ko'rsatadiki, samarali ijro, mustahkam institutlar va haqiqiy ma'noda muvofiqlashtirilgan xalqaro hamkorliksiz faqat huquqiy bazaning o'zi yetarli emas.

O'zbekiston tajribasi maqsadli qonunchilik tashabbuslari va institutsional rivojlanish orqali erishish mumkin bo'lgan yutuqlarni hamda odam savdosiga qarshi har tomonlama kurashishda hatto qat'iy niyatli davlatlar ham duch keladigan doimiy muammolarni yaqqol ko'rsatib beradi.

Bu shuni isbotlaydiki, odam savdosiga qarshi kurash choralari ijroni profilaktika bilan, jinoiy ta'qibni jabrlanuvchilarni qo'llab-quvvatlash bilan, milliy harakatlarni esa xalqaro sheriklik bilan birlashtirishi lozim. Profilaktika strategiyalari orasida yoshlarning huquqiy ongini yuksaltirish alohida ahamiyatga ega. Xabardor va huquqiy savodxon yoshlar nafaqat odam savdogarlarining aldov usullaridan yaxshiroq himoyalangan, balki ular inson qadr-qimmatini, tenglik va qonun ustuvorligi kabi qadriyatlarning faol himoyachilariga aylanadi; odam savdosiga qarshi kurashning samaradorligi esa oxir-oqibat aynan shu qadriyatlarga bog'liqdir. Xalqaro hamkorlik va yetarli resurslar bilan qo'llab-quvvatlanadigan mustahkam huquqiy ta'lim dasturlarini odam savdosiga qarshi kurash milliy strategiyalariga integratsiya qilish global kun tartibidagi eng ustuvor vazifalardan biri sifatida e'tirof etilishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

Xalqaro shartnomalar

1. Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women (adopted 18 December 1979, entered into force 3 September 1981) 1249 UNTS 13
2. Convention on the Rights of the Child (adopted 20 November 1989, entered into force 2 September 1990) 1577 UNTS 3
3. ILO Forced Labour Convention (No 29) (adopted 28 June 1930)
4. ILO Worst Forms of Child Labour Convention (No 182) (adopted 17 June 1999)
5. Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons, Especially Women and Children, supplementing the United Nations Convention against Transnational Organized Crime (adopted 15 November 2000, entered into force 25 December 2003) 2237 UNTS 319
6. United Nations Convention against Transnational Organized Crime (adopted 15 November 2000, entered into force 29 September 2003) 2225 UNTS 209

⁴¹ OSCE, *Combating Trafficking in Human Beings* (2021).

7. UN General Assembly, Universal Declaration of Human Rights (10 December 1948) 217 A (III)

Milliy qonunchilik

8. Constitution of the Republic of Uzbekistan (2023)
9. Criminal Code of the Republic of Uzbekistan
10. Law of the Republic of Uzbekistan on Combating Human Trafficking (2008)

Kitoblar

11. Cameron S and Newman E, *Human Trafficking: Interdisciplinary Perspectives* (UN University Press 2008)
12. Pearson E, *Trafficking and Human Rights* (Routledge 2002)
13. Shelley L, *Human Trafficking: A Global Perspective* (Cambridge University Press 2010)

Maqolalar

14. 'A Non-Parametric Learning Approach to Identify Human Trafficking' (2016) KDD Conference Proceedings
15. 'Combat Human Trafficking: International Standards and Practice of Uzbekistan' (2020) Democratic Reforms and Human Rights Journal
16. 'Human Trafficking and Global Security' (2015) Journal of International Affairs
17. 'Operations Research and Analytics to Combat Human Trafficking' (2021) Manufacturing & Service Operations Management

Hisobotlar va boshqa manbalar

18. IOM, *Counter Trafficking Data Report* (2021)
19. IOM, *Global Migration Report* (2022)
20. OSCE, *Combating Trafficking in Human Beings* (2021)
21. UNODC, *Global Report on Trafficking in Persons* (United Nations 2022)
22. UNODC, *Model Law against Trafficking in Persons* (2009)
23. US Department of State, *Trafficking in Persons Report* (2023)